



**Hogeschool PXL**  
**Departement Healthcare**  
**Opleiding Ergotherapie**

**TRANSITIE TUSSEN ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT VERSTERKEN: ComOP**  
Een praktijkonderzoek in samenwerking met IBSO Woudlucht OV2 en Blankedale vzw

**Door Kristin Havaux,  
Hanne Vanreppelen**

Bachelorproef aangeboden tot het bekomen van het diploma van  
Bachelor in de Ergotherapie  
o.l.v. **Katrien Biesmans**, promotor

Hasselt, 2018





**Hogeschool PXL**  
**Departement Healthcare**  
**Opleiding Ergotherapie**

**TRANSITIE TUSSEN ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT VERSTERKEN: ComOP**  
Een praktijkonderzoek in samenwerking met IBSO Woudlucht OV2 en Blankedale vzw

**Door Kristin Havaux,  
Hanne Vanreppelen**

Bachelorproef aangeboden tot het bekomen van het diploma van  
Bachelor in de Ergotherapie  
o.l.v. **Katrien Biesmans**, promotor

Hasselt, 2018

## Dankwoord

Na een intensieve periode van 9 maanden, leggen we de laatste hand aan onze bachelorproef. Het schrijven van deze bachelorproef heeft ons heel wat geleerd, zowel over ons onderwerp, over wetenschappelijk onderzoek als over onszelf. Voor deze bachelorproef tot een goed einde te brengen, hebben we kunnen rekenen op heel wat hulp. Daarom willen we graag een aantal personen bedanken die ons doorheen deze drukke maar leerrijke periode geholpen hebben.

We willen graag Annelore Vervoort, ergotherapeute in Instituut voor buitengewoon secundair onderwijs (IBSO) Woudlucht en Evi Serron, hoofd selectie en opleiding in Blankedale vereniging zonder winstoogmerk (vzw) bedanken. Zij hebben ons geholpen met het uitvoeren van ons onderzoek. Geen enkele vraag was te veel voor hun, altijd waren ze bereid om ons te helpen.

Daarnaast willen we Katrien Biesmans bedanken, de promotor van onze bachelorproef. Al van in het begin van het schooljaar heeft ze ons steeds verder geholpen met tips en nuttige uitleg. De samenkomsten waren dan ook altijd leerrijk maar ook gezellig. Ook de hogeschool PXL willen we bedanken om ons de kans te geven deze bachelorproef te realiseren.

Tot slot willen we onze familie, vrienden en vriendinnen bedanken voor de wijze raad en het luisterend oor. Samen werd er steeds een oplossing gezocht voor problemen die zich voordeden. Zonder hun wijze raad waren we nooit tot dit resultaat gekomen.

Kortom een dikke dankjewel aan iedereen die ons gesteund heeft doorheen deze periode.

## Inhoudsopgave

<b>DANKWOORD</b> .....	<b>3</b>
<b>INHOUDSOPGAVE</b> .....	<b>4</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>5</b>
<b>LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN</b> .....	<b>6</b>
<b>INLEIDING</b> .....	<b>7</b>
PROBLEEMSTELLING.....	9
ONDERZOEKSVRAAG .....	10
<b>METHODE</b> .....	<b>11</b>
ONDERZOEK IN HET WERKVELD.....	11
LITERATUURSTUDIE .....	12
<b>RESULTATEN</b> .....	<b>13</b>
LITERATUURSTUDIE.....	13
Europa: onderwijs en tewerkstelling voor mensen met een beperking.....	14
Vlaanderen: bijzonder onderwijs, M-decreet en maatwerkdecreet .....	16
Levenskwaliteit bij leerlingen uit OV2.....	17
Transitie van school naar arbeidsmarkt bij leerlingen uit OV2 .....	18
ONDERZOEK IN HET WERKVELD.....	21
Stageplaatsen .....	21
Observaties en hulpvraag.....	22
Concept .....	24
Uitwerking .....	26
<b>DISCUSSIE</b> .....	<b>27</b>
<b>CONCLUSIE</b> .....	<b>30</b>
<b>BIBLIOGRAFIE</b> .....	<b>31</b>
<b>BIJLAGEN</b> .....	<b>I</b>
BIJLAGE 1: VOORBLAD PORTFOLIO .....	I
BIJLAGE 2: INHOUDSOPGAVE PORTFOLIO .....	II

## Abstract

**INLEIDING:** Te veel schoolverlaters van opleidingsvorm (OV) 2 zijn een jaar na het afstuderen nog niet aan de slag op de arbeidsmarkt. Om de doorstroom van het Buitengewoon Secundair Onderwijs (BuSO) naar het maatwerkbedrijf vlotter te laten verlopen, is het belangrijk om tijdens de schoolstages een goede afstemming te hebben tussen de school en de arbeidsmarkt.

**DOEL:** Een instrument ontwikkelen dat een goede afstemming tussen de school en de arbeidsmarkt faciliteert. De tool helpt de competenties en ontwikkelingsnoden van jongeren in kaart te brengen. Het laat ook de school en de stageplaats op eenzelfde manier naar de jongere kijken. Daarnaast geeft het nog informatie over de jongere en het gevolgde leertraject.

**METHODE:** Een kwalitatief onderzoek door middel van een literatuurstudie en een praktijkonderzoek in samenwerking met IBSO Woudlucht en Blankedale vzw resulteert in de uitwerking van het concept Competentie OntwikkelingsProfiel (ComOP).

**RESULTATEN:** Uit de samenwerking met IBSO Woudlucht en Blankedale vzw in combinatie met de literatuurstudie werd het concept ComOP geboren. ComOP werd uitgewerkt in een portfolio, dat een brug vormt tussen de school, het maatwerkbedrijf en de leerling.

**CONCLUSIE:** Het ontwikkelde portfolio is een stap in de juiste richting voor de informatieoverdracht tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw te optimaliseren. Het is nodig dat dit portfolio uitgetest wordt vanuit verschillende situaties bij leerlingen met verschillende aandoeningen. Dan pas zal bekend zijn in welke mate het portfolio voldoet en wat er nog aangepast moet worden.

**TREFWOORDEN:** transitie, arbeidsmarkt, bijzonder secundair onderwijs en maatwerkbedrijf

## Lijst van gebruikte afkortingen

ComOP: Competentie OntwikkelingsProfiel

IBSO: Instituut voor buitengewoon secundair onderwijs

OV: Opleidingsvorm

vzw: vereniging zonder winstoogmerk

BuSO: Buitengewoon secundair onderwijs

VN: Verenigde Naties

IRVPH: Inzake de Rechten Van Personen met een Handicap

VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

GRIP: Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een Handicap

IDA: Het Instrument voor de Diagnostiek van Arbeidsvaardigheden

QOL: Quality of life

EU: Europese Unie

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ILO: International Labour Organization

Cedefop: Europees centrum voor de ontwikkeling van beroepsopleiding

GON: Geïntegreerd onderwijs

ION: Inclusief onderwijs

GTB: Gespecialiseerde trajectbegeleiding

POP: Persoonlijk ontwikkelingsplan

IHP: Individueel handelingsplan

ITP: Individueel transitieplan

## Inleiding

In januari 2016 kopte De Redactie dat België nog een tandje moet bijsteken voor de integratie van mensen met een handicap. Dat was naar aanleiding van het bezoek van de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa, Nils Muiznieks, aan ons land. Nils Muiznieks stelde dat België de rechten van personen met een handicap op autonomie en integratie in de samenleving niet respecteert (Belga 2016). Het verdrag van de Verenigde Naties (VN) Inzake de Rechten Van Personen met een Handicap (IRVPH) uit december 2006 werd door België geratificeerd in 2009 (Unia - Interfederaal Gelijkekansencentrum 2017). Het Verdrag beschrijft de algemene mensenrechten voor alle personen met een handicap, zoals het recht op onderwijs en het recht op werk (Unia - Interfederaal Gelijkekansencentrum 2017).

Vlaanderen doet een stap in de richting van tegemoetkoming aan dat VN-verdrag door middel van twee decreten, het M-decreet en het Maatwerkdecreet. Het M-decreet, of voluit het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, is een stap in de richting van de tegemoetkoming aan het VN verdrag wat betreft recht op onderwijs (Departement Onderwijs en vorming 2017). Betreffende het recht op werk, wil Vlaanderen mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werk en ondersteuning op maat garanderen door middel van het decreet voor collectieve inschakeling, of ook het maatwerkdecreet genoemd (Departement Werk en Sociale Economie 2017).

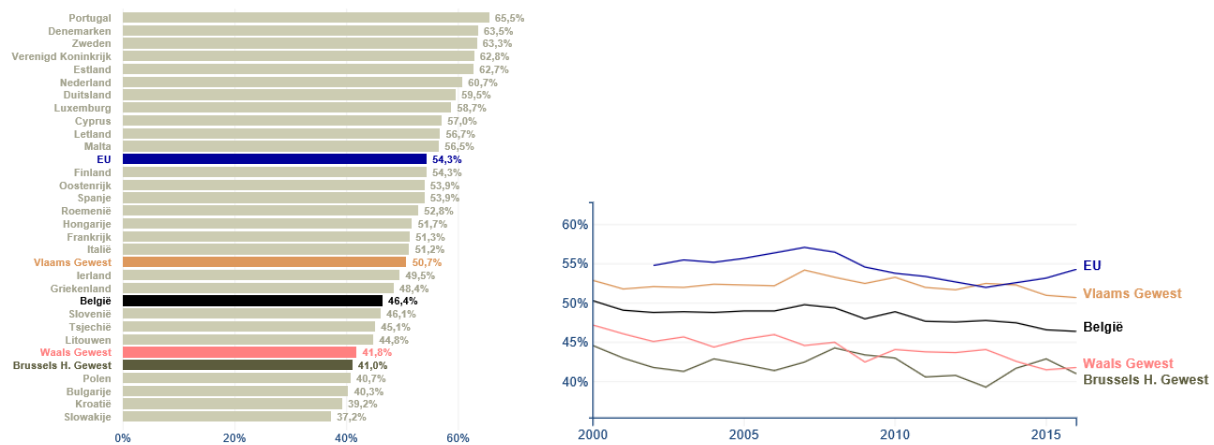
Daarnaast heeft Vlaanderen, in navolging van de Europa 2020 doelstellingen, zich geëngageerd om de werkzaamheidsgraad van de actieve bevolking tussen 20 en 64 jaar op te krikken tot 76%. De lage arbeidsdeelname van kwetsbare groepen in onze samenleving vormen een belangrijk obstakel om die activering te realiseren (Departement Werk en Sociale Economie 2012).

Het Vlaams departement Werk ziet als kwetsbare groep ook jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt, werkwillig maar hulpbehoevend om aan de slag te kunnen (Departement Werk en Sociale Economie 2012).

Volgens de cijfers van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), getoond in figuur 1, had het Vlaamse gewest in 2016 een werkzaamheidsgraad van 50,7% in de groep van laaggeschoolden met een leeftijd tussen 25 en 64 jaar. Onder



laaggeschoolden begrijpt het rapport alle personen die zonder eindexamen het secundair onderwijs verlaten.



Figuur 1 - Werkzaamheidsgraad Vlaams Gewest

(VDAB - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding 2016)

Het schoolverlatersrapport 2017 van VDAB geeft aan dat bijna 36% van de leerlingen uit het BuSO een jaar na het afstuderen nog niet aan de slag zijn. Maar, dat is een relatief cijfer want het betreft alleen leerlingen uit opleidingsvorm 3 en 4. Over de doorstromings- en werkzaamheidsgraad specifiek voor leerlingen uit OV2 zijn er geen officiële cijfers bekend (VDAB - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding 2017).

De bronnen die cijfers geven over arbeidsdeelname door mensen met een beperking, zijn niet eenduidig. Zo komt uit de bevraging gerapporteerd in de Nota Handicap en Arbeid van het departement werk en sociale economie, naar voor dat 22% van de mensen met een verstandelijke beperking werkt (Erik Samoy 2016).

Andere bronnen spreken dan weer over een tewerkstellingsgraad van naar schatting 5,9 % voor personen met een verstandelijke beperking (Patrick Vandelanotte oktober 2017). De opleiding van OV2 leerlingen is gericht op een doorstroom naar een maatwerkbedrijf (Vlaanderen.be 2017).

De coördinator van Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een Handicap (GRIP) vzw, de mensenrechtenorganisatie van en voor personen met een handicap, is van mening dat de relatie tussen OV2 opleiding en tewerkstelling in een maatwerkbedrijf niet zo rechtlijnig is. Er zijn heel wat jongeren die uitstromen uit OV2 maar die toch niet terecht kunnen in een maatwerkbedrijf, stelt GRIP-coördinator Patrick Vandelanotte. Dat komt onder meer, volgens

Vandelanotte, omdat ook maatwerkbedrijven bepaalde eisen stellen aan de werknemers. Desondanks de begeleiding en het werk op maat dat de maatwerkbedrijven beogen, ligt de lat voor sommigen alsnog te hoog (Patrick Vandelanotte oktober 2017). Groepmaatwerk.be verklaart dit als volgt: “Maatwerkbedrijven moeten, net als reguliere bedrijven, rendabel zijn. Het zijn professionele bedrijven die hoogstaande producten afleveren. En voldoen aan de hoogste kwaliteitsnormen.” Anders dan een regulier bedrijf zoekt een maatwerkbedrijf werk voor zijn werknemers (Groepmaatwerk 2018). Leerlingen van BuSO OV2 worden opgeleid om door te stromen naar een maatwerkbedrijf. Deze bachelorproef is specifiek gericht op BuSO OV2 leerlingen.

## Probleemstelling

Voor deze bachelorproef werd er samengewerkt met BuSO IBSO Woudlucht te Heverlee en het maatwerkbedrijf Blankedale vzw te Tienen. IBSO Woudlucht ondervindt dat de arbeidsplaatsen in maatwerkbedrijven vaak worden ingenomen door leerlingen van OV3. Blankedale vzw daarentegen bevestigt dat OV2 leerlingen doorstromen naar maatwerkbedrijven mits een goede ondersteuning. Hierdoor is het belangrijk om een samenwerking te bekomen tussen de school en het maatwerkbedrijf die sterk op elkaar is afgesteld. Uit gesprekken blijkt dat de leerlingen van IBSO Woudlucht OV2 graag willen doorstromen naar de arbeidsmarkt.

Als er wordt ingezoomd op de oorzaken van het doorstroomprobleem wordt aangetoond dat verschillende elementen meespelen. Zo is de doorstroom van school naar werk voor OV2 leerlingen moeilijk onder meer omdat een maatwerkbedrijf steeds meer functioneert als een bedrijf uit het normaal economisch circuit. Binnen een modern maatwerkbedrijf gelden evenzeer bedrijfseconomische regels. Eenvoudig werk is minder beschikbaar en de kwaliteitseisen zijn hoog, mede omdat de aanlevering van werk aan maatwerkbedrijven komt van reguliere bedrijven. Bepaalde opdrachten worden nu door de reguliere bedrijven toevertrouwd aan lageloonlanden in plaats van maatwerkbedrijven. Door deze nieuwe situatie worden OV2 schoolverlaters voor een uitdaging geplaatst. De leerlingen van OV2 hebben nood aan meer competenties en de aangeleerde competenties moeten meer aansluiten op de noden van de arbeidsmarkt. De ontwikkeling van deze competenties kan best al gestart worden op de school (Vlaanderen.be Oktober 2010).

Om te weten welke competenties vereist zijn, is een goede afstemming tussen school en maatwerkbedrijf onontbeerlijk en daar knelt nu precies het schoentje. De competentie afstemming tussen beiden partijen ontbreekt. Het is dus zaak om uit te zoeken welke competenties de school hanteert als basis voor de leerdoelen en welke competenties het maatwerkbedrijf gebruikt bij screening en evaluatie van medewerkers.

Aan de hand van de Ruward handvaardigheidstest brengt IBSO Woudlucht de vaardigheden van de leerlingen in kaart. Blankedale vzw gebruikt een screening op basis van Melba - Het Instrument voor de Diagnostiek van Arbeidsvaardigheden (IDA) om de competenties van werknemers in te schalen. Uit de bachelorproef van Glenn Segers en Kevin Beerten, die beide testen vergeleek, bleek dat de Melba en Ruward test in wezen twee verschillende meetinstrumenten zijn (Glenn Segers en Kevin Beerten 2017). Maar, kunnen beide screenings toch nog ingezet worden in het faciliteren van een vlottere doorstroom? Zo ja, hoe? Met andere woorden hoe kan de afstand tussen opleiding en werkveld verkleind worden om zo de transitie te versoepelen voor leerlingen uit BuSO OV2 met behoudt van de meerwaarde die elk van beide testen biedt? Dat vormt de uitdaging in deze bachelorproef.

### Onderzoeksvraag

**Patiënt:** Leerlingen van BuSO opleidingsvorm 2 van IBSO Woudlucht te Heverlee

**Interest:** Betere afstemming tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw

**Context:** Versterkte doorstroom naar de arbeidsmarkt

Op basis van de probleemstelling en de PIC komt de volgende onderzoeksvraag naar voor: Hoe kan de transitie van school naar werk versterkt worden voor leerlingen van het buitengewoon secundair onderwijs - opleidingsvorm 2?

De subvragen die daaruit voortvloeien zijn: “Wat zijn de noden, interesses en dromen van de leerling?”, “Wat is er nodig om de afstand tussen opleiding en werkveld te verkorten?”, “Wat zijn de verwachtingen vanuit Blankedale vzw?”, “Wat is het aanbod aan vaardigheden vanuit IBSO Woudlucht?”, “Hoe kunnen beide in overeenstemming gebracht worden?”, “Welke ontwikkelingskansen zijn er voor beide partijen?”, “Welke bijdragen kunnen de Ruward en Melba - IDA testen leveren in het faciliteren van de doorstroom van de leerlingen naar de

arbeidsmarkt?” en “Wat bestaat er al op het vlak van transitieversterkende concepten voor OV2 leerlingen in Vlaanderen en Europa?

## Methode

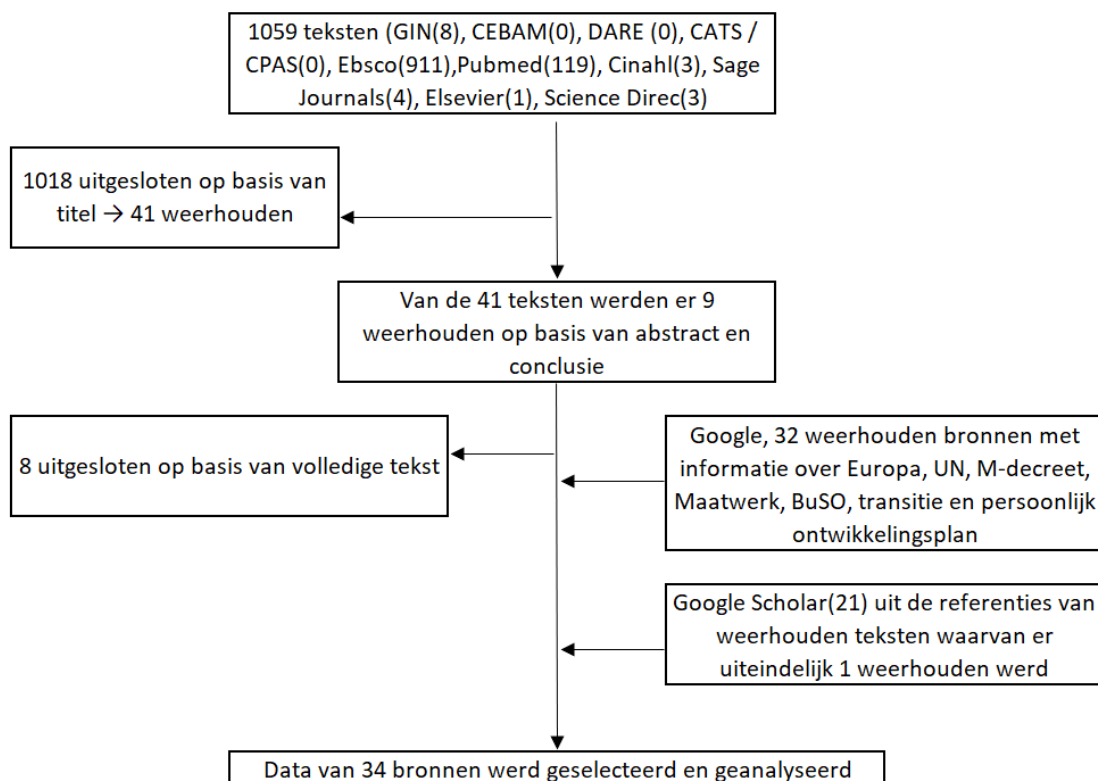
In het kader van dit kwalitatief onderzoek werd er simultaan stage gelopen bij de beschutte werkplaats Blankedale vzw en BuSO IBSO Woudlucht. Daarnaast werd er ook een literatuurstudie uitgevoerd.

## Onderzoek in het werkveld

De eerste projectstage had als doel kennismaking met en informatie verzamelen over de beide organisaties, de hulpvraag, de doelgroep alsook de assessments die er gebruikt worden. Deze informatie werd verzameld door middel van observaties, het werken met leerlingen van IBSO Woudlucht op stage bij Blankedale vzw en gesprekken met mensen in het werkveld. Op basis van die informatie werden de kansen en verschillen tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw in kaart gebracht, rekening houdend met de noden van de jongere. In deze fase werden ook de competenties die Blankedale vzw hanteert voor zijn werknemers vergeleken met de ontwikkelingsdoelen die IBSO Woudlucht gebruikt bij de opleiding van de leerlingen. Deze informatie vormde de bron tot de uitwerking van het concept en het formuleren van voorstellen tot actie. De voorstellen werden bij het werkveld afgetoetst. Tijdens de tweede projectstage kon er overgegaan worden naar de uitwerking van het concept: het portfolio. Er werd in eerste instantie geluisterd naar de noden van IBSO Woudlucht en Blankedale vzw. De stagiairs out IBSO Woudlucht werden geobserveerd en opgevolgd in Blankedale vzw, waardoor er duidelijk werd in welke mate deze leerlingen voorbereid waren op stage. In de volgende stap werd er gewerkt vanuit de competenties en de huidige stagebundels van beide partijen. Het beschikbare materiaal werd vergeleken met de best practice uit de literatuur. Op basis van alle informatie werd het portfolio gerealiseerd en voorgesteld aan Blankedale vzw en aan verschillende partijen binnen IBSO Woudlucht. Vanuit de feedback werd het portfolio verfijnd.

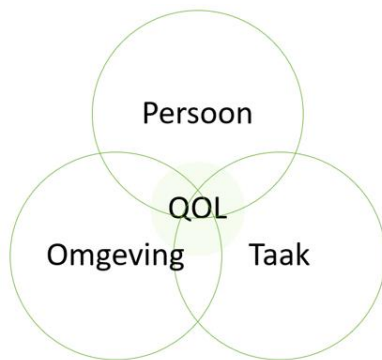
## Literatuurstudie

Bij het zoeken naar literatuur werd er eerst heel breed gezocht in vooral Engelstalige literatuur met als trefwoorden 'Intellectual disability or mental retardation' in combinatie met onder meer 'vocational education', 'vocational rehabilitation', 'sheltered workshops', 'motivation', 'volition or motivation', 'manual skills', 'eye-hand coordination', 'school or education', 'Resilience or resiliency or resilient', 'executive functioning or executive functioning training' of 'school to work'. De literatuur werd gezocht via de databanken en zoekrobots GIN, CEBAM, DARE, CATS / CPAS, Ebsco, Pubmed, Cinahl, Science Direct, Sage Journals en Elsevier. In later stadium werd additionele informatie gezocht via Google Scholar. Gaandeweg met het doornemen van alle gevonden literatuur alsook door stage en gesprekken met het werkveld, kreeg het concept meer vorm en kon er meer gericht gezocht worden naar bepaalde nog ontbrekende literatuur via Google. Denk daarbij aan specifieke informatie op het niveau van België, Vlaanderen en Europa. Daarnaast kon bepaald worden welke informatie niet langer van toepassing was. Dat leidde uiteindelijk tot informatie uit 34 bronnen met een mix van literatuur uit databanken en informatieve, wetenschappelijk onderbouwde websites.



Figuur 2 - Beslissingsboom

De gevonden literatuur werd geclusterd in vier thema's, namelijk persoon, omgeving, taak en levenskwaliteit of Quality Of Life (QOL).



*Figuur 3 - Quality of life*

Bij de persoon moet gedacht worden aan intrinsieke motivatie en de capaciteiten van de persoon. De omgeving wordt verder onderverdeeld in macro-, meso- en microniveau. Op het macroniveau zit de algemene visie van de VN en Europa op mensen met een beperking. Tot het meso niveau wordt het maatwerkdecreet en M-decreet van Vlaanderen gerekend. De jongere, IBSO Woudlucht, Blankedale vzw en de screenings gebruikt in deze organisaties, zitten op het microniveau. De taak kan geïnterpreteerd worden als het werken in een maatwerkbedrijf, handvaardigheidsoefeningen en fysieke activiteit. Quality of Life, tenslotte, draait om levenskwaliteit en job tevredenheid. De Quality of Life vormt de samenhang van persoon, taak en omgeving.

## Resultaten

### Literatuurstudie

Deze literatuurstudie werpt een blik op het onderwijssysteem binnen Europa, om zo verdiepend te gaan kijken naar het transitie-proces van de school naar arbeid voor leerlingen van het BuSO-onderwijs. Ook wordt er gekeken naar hoe de leerling deze transitie ervaart, want op het einde van de schoolloopbaan is de beleving van de adolescent op gebied van arbeid en het algemeen welbevinden een belangrijke factor om tewerkstelling mogelijk te maken.

## Europa: onderwijs en tewerkstelling voor mensen met een beperking

Een aantal onderzoekers (in deze literatuurstudie worden Siegel en Sleeter, Copa and Pease, Hanley-Maxwell en Collet-Klingenberg benoemd) hebben een poging ondernomen om het doel van (buiten)gewoon onderwijs te definiëren. Siegel en Sleeter, bij voorbeeld, definiëren het als " *De missie van onderwijs is niet beperkt tot het onderwijzen van academische vakken, noch is het om leerlingen te beschermen tegen een harde volwassen omgeving. Het is echter bedoeld om de leerlingen voor te bereiden op een volledige deelname aan de reguliere volwassen wereld en arbeidsmarkt* " Om die definitie te verfijnen gingen Siegel en Sleeter ook eens kijken naar wat Copa and Pease, alsook van Hanley-Maxwell en Collet-Klingenberg erover schreven. Daarna werd het volgende eraan toegevoegd: "Een gegarandeerde reeks leerresultaten die nauw verbonden zijn met de huidige en toekomstige rollen en verantwoordelijkheden van het leven van alle leerlingen" en "aan alle leerlingen moet geleerd worden hoe, wanneer, waar en waarom de kennis die hun aangeboden wordt tijdens hun speciale opleiding gebruikt moet worden" (Phelps and Hanley-Maxwell 1997).

De Europese Unie (EU) 2020 strategie van Europa heeft als kerndoelstelling het verhogen van de arbeidsparticipatie naar 75% (Europese Commissie 2017) voor heel Europa. Het succes van deze strategie wordt mede bepaald door de mate waarin ook de meest kwetsbare groepen in beschouwing worden genomen. Daarnaast moet ook de toegang tot de arbeidsmarkt voor mensen met beperkingen gegarandeerd zijn (Rainbird 1993). Het IVRPH ligt aan de basis van deze EU strategie (Unia - Interfederaal Gelijkekansencentrum 2017).

Om een beeld te krijgen van het bijzonder onderwijs in Europa werden de cijfers geanalyseerd uit het Country Rapport 2012 van het Europees Agentschap voor ontwikkeling in het onderwijs voor leerlingen met een beperking (European Agency for Development in Special Needs Education 2012).

Om het geheel overzichtelijk te houden, werd geopteerd om er enkele landen uit te lichten op basis van beschikbare data en de geografische ligging, namelijk Noordwest-Europa. Op die manier werden België (enkel Vlaanderen), Frankrijk, Duitsland, Nederland, Denemarken, Finland en Ierland geselecteerd.

Tabel 1 toont op rij 1 het aantal schoolplichtige leerlingen per land. Op de volgende rijen wordt een overzicht gegeven van het aantal schoolplichtige leerlingen die nood hebben aan speciaal onderwijs en hoeveel van hen deze behoefte vervullen in het (buiten-)gewoon onderwijs.

	Vlaanderen	Frankrijk	Duitsland	Nederland	Denemarken	Finland	Ierland
Schoolplichtige	453 126	3 257 123	5 718 853	976 691	255 093	194 049	248 852
Speciale Opleidingsnood (SO)	24 227	170 320	307 683	52 800	16 095	19 461	14 099
SO - BuO	19 487	9 224	265 305	33 288	6 697	2 690	0
SO - Inclusief, aparte klas	0	133 380	0	0	9 055	5 145	0
SO - inclusief	4 740	27 716	42 378	19 512	343	11 626	14 099

*Tabel 1 - Schoolplichtige leerlingen per land*

Voor Vlaanderen zijn er, op een totaal van 453 126 leerlingen in het middelbaar onderwijs, 24 227 geïdentificeerd met speciale onderwijsnoden. Ongeveer 80% van de 24 227 leerlingen met speciale onderwijsnoden lopen school in het buitengewoon secundair onderwijs. Alleen Duitsland scoort nog hoger. Ierland bevindt zich aan het andere eind van het spectrum. Volgens deze Europese cijfers is Ierland volledig inclusief. Frankrijk, Denemarken en Finland zijn de enige landen opgenomen in dit overzicht die een opleidingsvorm hebben tussen buitengewoon en inclusief onderwijs. Deze laatst opgesomde landen hebben een aparte klas voor leerlingen met speciale opleidingsnoden in het gewoon onderwijs (European Agency for Development in Special Needs Education 2012).

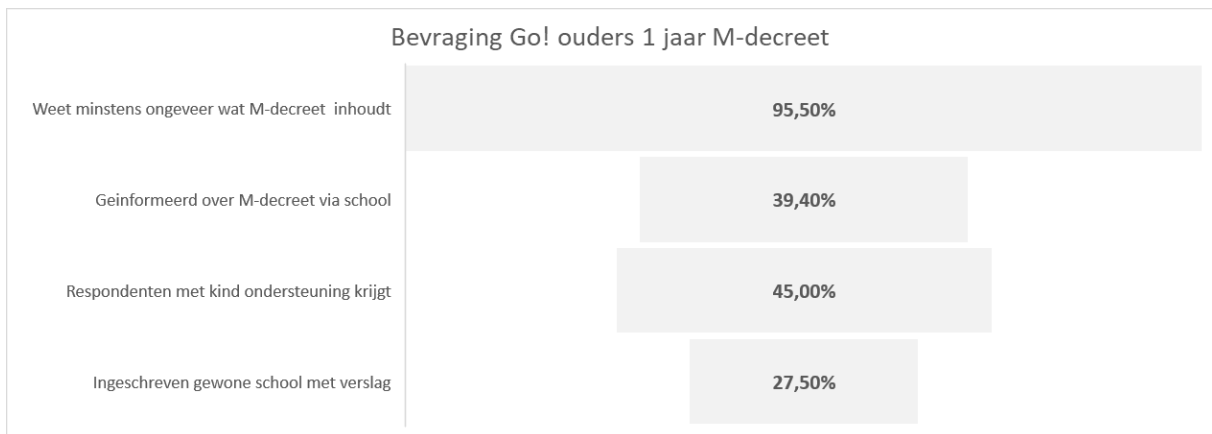
Tabel 1 geeft ook een zicht op de huidige stand van zaken betreffende de toepassing van het VN-verdrag en de EU 2020 strategie. Zowel United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), International Labour Organization (ILO) als de Europese Commissie pleiten ervoor dat basiseducatie toegankelijk moet zijn voor iedereen. Het zou de vakkennis moeten bevorderen. Door middel van vakkennis kunnen er kansen gecreëerd worden voor zowel het individu als de gemeenschap in zijn geheel. Met andere woorden, basiseducatie moet leiden naar tewerkstelling voor iedereen (European Agency for Development in Special Needs Education 2012).

De Europese Raad, ILO en het Europees centrum voor de ontwikkeling van beroepsopleiding (Cedefop) formuleren het als volgt: *“Toekomstige leerprogramma’s moeten gericht zijn op de verbetering van de inzetbaarheid, productiviteit en het inkomensvermogen van kwetsbare groepen, zoals mensen met een beperking. Het leerprogramma moet iedereen in staat stellen volledig autonoom en onafhankelijk deel te nemen aan de samenleving.”* (European Agency for Development in Special Needs Education 2012).



## Vlaanderen: bijzonder onderwijs, M-decreet en maatwerkdecreet

Voor kinderen die tijdelijk of permanent speciale hulp nodig hebben omwille van een beperking, ernstige leerstoornissen, ernstige emotionele problemen of gedragsproblemen volstaat het reguliere basisonderwijs niet altijd. Daarom bestaat er in Vlaanderen ook het buitengewoon onderwijs (Vlaanderen.be 2017). Verder is er ook nog het inclusief onderwijs, iets wat gezien kan worden als een soort van schakel tussen het reguliere en bijzonder onderwijs. “Het M-decreet geeft aan hoe Vlaamse scholen moeten omgaan met leerlingen die door een beperking de lessen in een gewone school niet zomaar kunnen volgen”, verteld Onderwijs Vlaanderen (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming 2017). Sinds september 2015 trad dit M-decreet in werking. Eén jaar later werd er online bevraging gedaan bij 397 Go! Ouders naar wat er in dat jaar veranderd was.



*Figuur 4 - Bevraging GO! ouders 1 jaar na M-decreet*

Figuur 4 toont aan dat de meerderheid van de ouders (60,5%) aangeven goed te weten wat het M-decreet inhoudt. De meeste ouders kregen meer informatie over het M-decreet via de school. Bijna de helft van de ouders die de bevraging invulde (45%), heeft een kind dat extra ondersteuning krijgt op school, zoals GON-begeleiding (geïntegreerd onderwijs), sticordmaatregelen (stimuleren, compenseren, remediëren en dispensereren), individuele therapie zoals logopedie, kinesithapie, het kind gaat naar het buitengewoon onderwijs of ION-begeleiding (inclusief onderwijs). Slechts een kleine meerderheid van de ouders (58%) heeft het gevoel als partner in de ondersteuning voor hun kind gezien te worden (Go-ouders.be December 2016). Ook de Vereniging Leidinggevenden Vlaams Onderwijs deed een bevraging naar het algemeen besluit van het M-decreet. Uit deze bevraging bleek dat de inclusiegedachte op zich zeker op bijval kan rekenen. Wat de mensen enorm stoort, is dat de

ondersteuning voor een dergelijk ingrijpend decreet absoluut ondermaats is. De pre-waarborgregeling (werkmiddelen die toegekend worden aan de buitengewone basisscholen en secundaire scholen die via deze regeling de twee vorige schooljaren in het gewoon basis- en secundair onderwijs ondersteuning geboden hebben) loopt scheef, de bevrozing van de GON-middelen geeft niet het verhoopte resultaat. Er is enorm veel goede wil, maar dat is niet voldoende. Volgens de resultaten van deze bevraging zal de overheid moeten zorgen voor meer middelen om met het M-decreet aan de slag te kunnen (VLVO – Vereniging Leidinggevend Vlaams Onderwijs April 2016).

Vlaanderen kent naast het M-decreet ook het Maatwerkdecreet of ook wel ‘het decreet maatwerk bij collectieve inschakeling’ genoemd. Dit decreet heeft als doel een werkzaamheidsgraad van 76% te behalen tegen 2020. Het biedt een antwoord voor die groep van mensen die niet zonder ondersteuning aan de slag kan gaan en hierdoor in de langdurige werkloosheid zit of dreigt te belanden. In deze nieuwe regeling is er bijzondere aandacht voor een doorstroom van de school naar het normaal economisch circuit. Het is erop gericht de doelgroepwerknemers op maat te ondersteunen in functie van hun specifieke nood en de doorstroming naar het reguliere arbeidscircuit te vergroten. Het streven naar een inclusief Vlaanderen vertaalt zich in het streven naar een inclusieve economie in partnerschap met de reguliere arbeidsmarkt. Toegang tot volwaardig werk is immers een belangrijke voorwaarde om te kunnen participeren in de samenleving en biedt kansen op verdere persoonlijke en professionele ontwikkeling. Op 26 januari 2016 heeft de raad van State het maatwerkbesluit geschorst door gebrek aan overgangsmaatregelen. Het nieuwe regelgevende kader zal, zoals afgesproken met de sector, in werking treden op 1 januari 2019 (Departement Werk en Sociale Economie December 2014).

### Levenskwaliteit bij leerlingen uit OV2

Onderwijs en arbeid zijn belangrijke domeinen binnen de levenscyclus. Beide zijn bepalende factoren voor de socio-economische positie van de mens en daarmee ook zijn levenskwaliteit. Wanneer de leerlingen in de adolescentiefase terecht komen, is dit voor hun een bewogen transitieperiode met veel veranderingen. Deze significante veranderingen kunnen zorgen voor spanningen en moeilijkheden tijdens het vormen van hun identiteit. Dit kan dan tot uiting komen in een lage zelfwaardering, depressie en gedragsproblemen (Chris Swerts 2013).

Jongeren met autisme uit het buitengewoon onderwijs hebben deelgenomen aan een onderzoek met als doel de beleving van deze jongeren tijdens de opleiding te achterhalen. Tijdens deze opleiding wordt er vooral aandacht geschonken aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Deze sociale vaardigheden worden ontwikkeld zodat de leerling later in staat zou zijn zich voldoende te integreren in de samenleving. Naast de sociale vaardigheden zijn de praktische vaardigheden ook belangrijk, iets waar ook veel tijd in geïnvesteerd wordt. Doordat er veel tijd besteed wordt aan het aanleren van de sociale en praktische vaardigheden, is er minder tijd voor de theoretische leerstof tijdens de opleiding. Sommige jongeren ervaren dit als negatief. Er wordt aangegeven op sociaal vlak zeer veel geleerd te hebben, maar niet op theoretisch vlak. Sommige jongeren vinden dit net een voordeel, en zien de beperkte aanwezigheid van theoretische leerstof eerder als een gemak (Marieke Desimpel 2012).

#### Transitie van school naar arbeidsmarkt bij leerlingen uit OV2

Om een goede levenskwaliteit te helpen faciliteren, is een vlotte transitie van school naar werk een voorwaarde. Voor jongeren die lijden aan een ziekte of een beperking hebben, is het niet zo vanzelfsprekend dat de transitie van school naar werk vlot verloopt. Voor jongeren zonder een beperking is die transitie ook niet altijd makkelijk. Toch zijn er meer en meer mensen met een beperking die niet in staat zijn voldoende inkomen te verdienen om rond te komen. Het vinden en het behouden van een baan is voor mensen met een beperking een grotere opgave, mede door de zeer beperkte of zelfs geen werkervaring (Welder 2008).

Om ervoor te zorgen dat meer jongeren met een beperking aan het werk geraken en blijven, moet ervoor gezorgd worden dat de jongeren met een beperking die werk zoeken en hulp willen, deze hulp ook krijgen. De afstemming tussen jongeren met een beperking en re-integratiebedrijf moet bevorderd worden. Het zelfinzicht en de actieve opstelling moet gestimuleerd worden. Er moet onderzoek uitgevoerd worden naar onbetaald werk als opstap naar betaald werk. Bij uitval van werk moet de ondersteuning bevorderd worden (Welder 2008). Een belangrijke stap voor iedereen, ongeacht achtergrond en schoolloopbaan, is de transitie van het onderwijs naar de arbeidsmarkt. Deze transitie kan vlot verlopen, maar kan ook een struikelblok vormen. De studiekeuze, interesse, motivatie en mogelijkheden van het individu zijn factoren die mee bepalen hoe de transitie van onderwijs naar de arbeidsmarkt verloopt. Bij jongeren met een arbeidsbeperking ligt een grote verantwoordelijkheid voor een

geslaagde transitie zowel bij de begeleiding binnen de schoolloopbaan, als bij de begeleiding op de arbeidsmarkt. Om de jongere zo goed mogelijk te kunnen begeleiden binnen dit proces, is het uiterst belangrijk dat er een goede uitwisseling van informatie, onderlinge afstemming en open communicatie is tussen de school en de arbeidsmarkt. Bij het zoeken naar een passende job moet er vertrokken worden vanuit de noden en verwachtingen van de jongeren. Wat belangrijk is voor de leerling op het einde van de schoolcarrière, is een vraag die niet over het hoofd gezien mag worden.

Om de transitie tussen onderwijs en werkveld beter mogelijk te maken, wordt er sinds het schooljaar 2016-2017 duaal leren georganiseerd. Duaal leren is niet beschikbaar voor OV2, maar werd opgenomen in de literatuurstudie als mogelijkheid binnen onderwijs richting arbeid. Bij duaal leren worden er tijdens de opleiding zowel op school als op de werkvloer vaardigheden aangeleerd. Het verschilt van studierichting hoeveel dagen de leerlingen les krijgen op school en hoeveel dagen de leerlingen op de werkvloer aanwezig zijn. Via een klassenraad of via het begeleidingsteam kan de beslissing gelegd worden of de leerling klaar is voor duaal leren. Wanneer de leerling hier klaar voor is, helpt de trajectbegeleider op school met het vinden van een werkplaats. Na een intakegesprek wordt er een overeenkomst gesloten. Dit kan via een stageovereenkomst alternerende opleiding, ofwel een overeenkomst alternerende opleiding ofwel een deeltijdse arbeidsovereenkomst. Wanneer de leerling aan de slag gaat op de werkplaats, wordt de leerling begeleidt door een mentor. Ook de school en de trajectbegeleider geven verdere ondersteuning. Door middel van duaal leren worden er vaardigheden ontwikkelt die later op de arbeidsmarkt goed gebruikt kunnen worden. Vaardigheden zoals gepast communiceren op de werkvloer, feedback vragen, werken met deadlines, ... Deze vaardigheden komen beter tot ontwikkeling wanneer de leerlingen op de werkvloer getraind worden. Doordat er niet enkel theoretische lessen op school gevolgd worden, maar ook praktijklessen op de werkvloer, is er meer werkervaring aanwezig bij het behalen van het diploma (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming 2017). *“Na twee jaar voltijdse opleiding ben ik overgestapt op duaal leren. Een beslissing waar ik totaal geen spijt van heb. Tijdens het duale traject kreeg ik ook alle benodigde theorie, maar werd deze direct toegepast in de praktijk. Ik leerde zowel de theorie als de praktijk. Ik ben erg blij dat ik voor de duale variant heb gekozen. Ik vind het erg leuk dat ik echt al een onderdeel ben van een team!”* (Claudia, leerling verpleegkundige duaal leren) (volgjehart.nl 2018).

Omdat de transitie van school naar werk een grote stap is, is het begeleiden van leerlingen belangrijk. Er moet geholpen worden met het zoeken naar een gepaste job in een zo kort mogelijke tijd. Communicatie is daarom de sleutel voor een goede transitie naar de arbeidsmarkt. Gespecialiseerde trajectbegeleiding (GTB) biedt eerstelijnsbegeleiding van jonge schoolverlaters bij het zoeken naar een job. Ondanks dat GTB een grote hulp kan bieden, moet de jongere zelf ook actief zijn tijdens het zoeken naar een gepaste job. Hiervoor is het belangrijk dat de jongeren beseft hebben van hun toekomstmogelijkheden. Dit is niet altijd evident voor de jongeren. Daarom is het belangrijk dat jongeren die zwakker staan in deze transitie, een andere vorm van ondersteuning, begeleiding en communicatie krijgen. De ondersteuning moet intensiever zijn en rekening houden met specifieke noden, en de achtergrond van de jongere. Hieruit wordt er een aangepast begeleidingsmodel gevormd waarbij structurele samenwerking tussen alle betrokken actoren vanuit het onderwijs naar de arbeidsmarkt gegarandeerd wordt. Met het TRANSPOP-project wil men een Persoonlijk Ontwikkelingsplan uitwerken voor OV2 en OV3. Met behulp van TRANSPOP wordt er aan jongeren in heel Vlaanderen de nodige ondersteuning geboden om tot een realistisch beeld te komen van zichzelf, hun competenties en hun mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Het TRANSPOP-project bestaat uit 6 stappen: “wie ben ik, wat wil ik, wat kan ik (leren), we maken een plan, opvolging en evaluatie van het plan, resultaat en afsluiten van het persoonlijk ontwikkelingsplan (POP)”.

Uit het TRANSPOP-project blijkt dat inzetten op de noden door een begeleiding op maat, van in de klas tot op de werkvloer, de jongeren bewuster maakt van hun keuzes, zodat ze op een sterkere manier kunnen toetreden tot de arbeidsmarkt (Luc Henau (GTB) en Daniël Samyn (DBO) September 2012).

Ook het Europees Agentschap voor ontwikkeling in het onderwijs voor leerlingen met een beperking heeft onderzoek gedaan naar transitie en hoe deze best te faciliteren. Uit dat onderzoek kwam naar voren dat participatie een belangrijke voorwaarde is voor het welslagen van het transitieplan. Het houdt onder meer in dat de leerling, de familie en de professionals samenwerken om het plan op te stellen. Daarin worden persoonlijke keuzes van de leerling gerespecteerd en mogelijkheden gecreëerd. Met andere woorden de leerling en zijn familie moeten allemaal ervaren, integraal deel uit te maken van het transitieplan. Doelen en wensen van de leerling doorspreken vormen daarbij het uitgangspunt. Het uitspreken van onrealistische doelen is daar een onderdeel van. Tijdens de opleiding is het belangrijk dat

leerlingen echte werkomstandigheden ervaren. Dat helpt om zelfvertrouwen en autonomie bevorderen. Het is ook een kans om de verwachtingen over werk te toetsen alsook om de kans op werk te vergroten. Praktische training in bedrijven (denk aan stages) is de beste manier om leerlingen in contact te brengen met de arbeidsmarkt. Een uitbreiding van het duale systeem (zie duaal lezen, dit is eerder beschreven), waarbij theoretische opleiding met praktische training in bedrijven gecombineerd wordt, kan een bevorderende factor zijn in de opbouw van nauwere samenwerking tussen onderwijs en werkgever. Werknemers van op de arbeidsmarkt laten spreken in scholen kan helpen om de leerlingen meer te informeren over hun mogelijkheden voor betaald werk. Zo kan de communicatie tussen de school en arbeidsmarkt verbeteren. Om dit verloop te bevorderen, is het belangrijk vroeg te starten: scholen moeten zo vroeg mogelijk beginnen met het voorbereiden van de leerlingen op de overgang van school naar werk en volwassenheid. Dit gebeurt best aan de hand van een adequate begeleiding en flexibele ondersteuning aangepast aan de specifieke noden per leerling. Hierbij kan ComOP een meerwaarde bieden omdat leerlingen via competenties en doelen klaargestoomd worden op school en op stage in functie van betaalde tewerkstelling. Ook na zijn intrede op de arbeidsmarkt, is het goed de leerling nog even te blijven volgen. Dat kan helpen om vast te stellen hoe de leerling functioneert en op basis daarvan te kijken naar eventuele nodige aanpassingen in het programma en evaluatiesysteem (Bernardini 2002).

## Onderzoek in het werkveld

Voor het praktijkonderzoek van deze bachelorproef werd er simultaan stage gelopen bij Blankedale vzw te Tienen en IBSO Woudlucht te Heverlee. Dat gaf het voordeel om kennis te kunnen maken met beide organisaties, de gebruikte screenings, de doelgroep en de hulpvraag van alle betrokken partijen. Dat vormde de basis tot het uitdenken van een concept om een vlottere doorstroom van school naar werk te faciliteren voor de OV2 leerlingen.

## Stageplaatsen

Blankedale vzw is een maatwerkbedrijf in Tienen gesubsidieerd door het Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie. 85% van de werknemers zijn personen met een beperking (Blankedale vzw 2016).

Op de vraag naar wat Blankedale vzw verwacht van stagiaires of potentiële nieuwe medewerkers, kwam als antwoord weerbaarheid. Handvaardigheid is belangrijk maar weerbaarheid is nog belangrijker. Weerbaarheid is onder meer cognitieve draagkracht: het oplossingsgericht denken, het beseffen dat er een probleem is en hulp durven vragen. Weerbaarheid is ook de fysieke draagkracht hebben om vol te houden alsook om dingen te kunnen dragen, tillen, heffen en verplaatsen. Als het niveau van weerbaarheid niet goed zit, heeft dat negatieve gevolgen op vlak van zelfstandigheid, productiviteit, het kunnen aanvaarden van feedback, ... Een maatwerkbedrijf blijft in eerste instantie nog altijd een bedrijf met economische doelen. De werknemer moet zich dus kunnen aanpassen aan de eisen van het bedrijf omdat het bedrijf zich niet kan aanpassen aan alle individuele personen binnen het bedrijf. Daarom zijn draagkracht en weerbaarheid onontbeerlijk.

Voor leerlingen die op stage komen bij Blankedale vzw maakt het bedrijf een stagebundel aan. Het omvat algemene informatie van de leerling en zijn begeleiding, ervaring, vaardigheden, het stageverloop, observaties, aanwezigheden en een zelfevaluatie. De leerlingen van IBSO Woudlucht krijgen van de school ook een stagedossier mee.

IBSO Woudlucht is buitengewoon onderwijs uit het gemeenschapsonderwijs (Go! Onderwijs). De opleiding van de IBSO Woudlucht leerlingen is gebaseerd op leerdoelen die aangereikt worden door het GO! onderwijs.

### Observaties en hulpvraag

De eerste stage was vooral gericht op kennismaking en het identificeren van de hulpvraag. Daartoe werd er onder meer een leerling gevolgd die 4 dagen per week stage liep bij Blankedale vzw en één dag per week naar school ging.

Er werd geobserveerd hoe de leerling werkte op stage en hoe de leerling dezelfde schoonmaaktaken uitvoerde op school. Door de observaties werd duidelijk dat de competenties waarmee de leerling worstelde op school, zoals probleemoplossend vermogen, ook moeilijk waren op stage. Desondanks het geregeld mondelinge overleg, was het voor Blankedale vzw noch voor IBSO Woudlucht eenvoudig om een eenduidig beeld te krijgen over het niveau van werken van de leerling op beide plaatsen. Zonder dat duidelijk beeld is het moeilijk om de leerling gericht te ondersteunen. Daaruit werd geconcludeerd dat er nood is aan een andere aanpak. Na overleg kwamen alle partijen overeen dat bij aanvang van elke

stage duidelijkere stagedoelstellingen geformuleerd moeten worden. Er moet gespecificeerd worden aan welke competenties gewerkt moet worden en hoe het stagebedrijf daarbij kan helpen. Bij de eindevaluatie van de stage is het de bedoeling om de competenties te herevalueren en vast te leggen waaraan de school kan verder werken met de leerling naar een volgende stage toe. Op die manier kan de leerling concreet en gericht ondersteunt en begeleid worden in het verwerven van specifieke competenties die nodig zijn op de werkvloer.

Daarnaast werd geobserveerd dat eenzelfde taak binnen hetzelfde stagebedrijf anders werd uitgevoerd en beoordeeld afhankelijk van het diensthoofd. Voor een leerling die meer tijd nodig heeft om een taak onder de knie te krijgen, kan deze aanpak een extra uitdaging vormen bij het verwerven van competenties. Daarop werd het idee geformuleerd om een maatstaf per stage taak te creëren zodat in een eerste instantie alle diensten binnen het bedrijf dezelfde aanpak hebben voor een taak. Naarmate de leerling sterker wordt in de taak en de daarvoor benodigde competenties, kan er gradueel een variatie ingebouwd worden. Tijdens de tweede stage werden verschillende leerlingen gevolgd die uit IBSO Woudlucht die stage liepen in Blankedale vzw. Ook hier werd wat hiervoor beschreven is, bevestigd.

Bij de gesprekken die gevoerd werden met mensen van Blankedale vzw, kwam naar voor dat algemeen gesproken de competenties van OV2 leerlingen vaak niet sterk genoeg zijn om te werken in een maatwerkbedrijf. De gemiste competenties zijn dan draagkracht, flexibiliteit en weerbaarheid waardoor de leerlingen niet inzetbaar zijn in een maatwerkbedrijf. Dat bracht een volgend punt naar voor, namelijk de eventuele match of mismatch nagaan tussen de leerdoelen van IBSO Woudlucht en de arbeidscompetenties bij Blankedale vzw. Het is belangrijk de eventuele blinde vlekken op te sporen en bloot te leggen.

De eerste stage bracht dus al enkele belangrijke elementen aan het licht waaruit geconcludeerd kon worden dat zowel de school, de leerling als het maatwerkbedrijf noden hebben. De school heeft nood aan input vanuit het werkveld om de leerlingen de best mogelijke ontwikkeling te bieden. Het maatwerkbedrijf heeft nood aan goed opgeleide werkkrachten. De leerling heeft nood aan goede ondersteuning bij het ontwikkelen van zijn competenties. Door de handen in mekaar te slaan en te werken aan die ontwikkelingsnoden, zal de leerling meer kansen krijgen op de arbeidsmarkt. Dit alles vormde de basis van het concept.

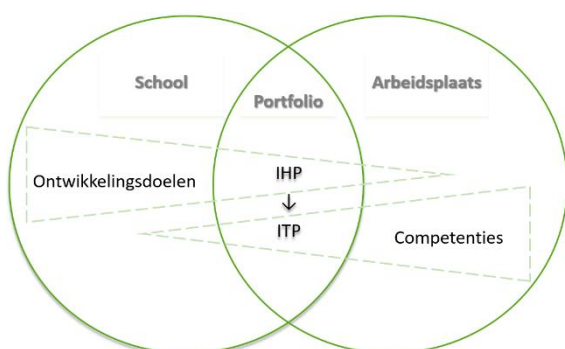


## Concept

Het concept kreeg de naam ComOP, Competentie OntwikkelingsProfiel. ComOP is als het ware een bril waardoor zowel de school als het stagebedrijf op eenzelfde manier naar de jongere en zijn competenties kijken. Het zal de school en het stagebedrijf helpen bij de interactie waardoor beiden samen sterker staan in de voorbereiding van de jongere bij de transitie van school naar werk. Het concept beoogt een instrument te zijn dat alle facetten van de jongere in kaart brengt: zijn competenties, werkpunten, voorkeuren, interesses, ... Op die manier kunnen de capaciteiten van de leerling gemakkelijker vergeleken worden met de eisen van de stageplaats. Het snijpunt in de vergelijking van capaciteiten en eisen vormt het uitgangspunt van de school om de leerling, in samenwerking met de arbeidsplaats, een gerichte training te geven in de vorm van stage, dual of alternerend leren.

Aan de hand van dat hulpmiddel krijgt het stagebedrijf van bij de start een duidelijk beeld van de jongere, zijn afgelegd traject, zijn sterktes en werkpunten. Daarnaast geeft het instrument de school een overzicht van de evolutie die de jongere aflegt tijdens de stages en werkpunten om opnieuw mee aan de slag te gaan na de stage.

Bij het uitwerken van het concept werd er vertrokken vanuit de drie partijen: de school, de arbeidsplaats en de jongere. Bij de werking van de school werd gezien dat deze werkt met ontwikkelingsdoelen. Ontwikkelingsdoelen worden vervat in een individueel handelingsplan (IHP), een plan dat de leerling helpt bij het voorbereiden op de doorstroom naar de arbeidsmarkt. (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs en vorming September 2007) Op de arbeidsplaats wordt er gewerkt met competenties. Deze kunnen de basis vormen van een individueel transitieplan (ITP) (Bernardini 2002). Zo een individueel transitieplan is erg waardevol voor de school omdat het de basis vormt voor de opleiding van de leerlingen.



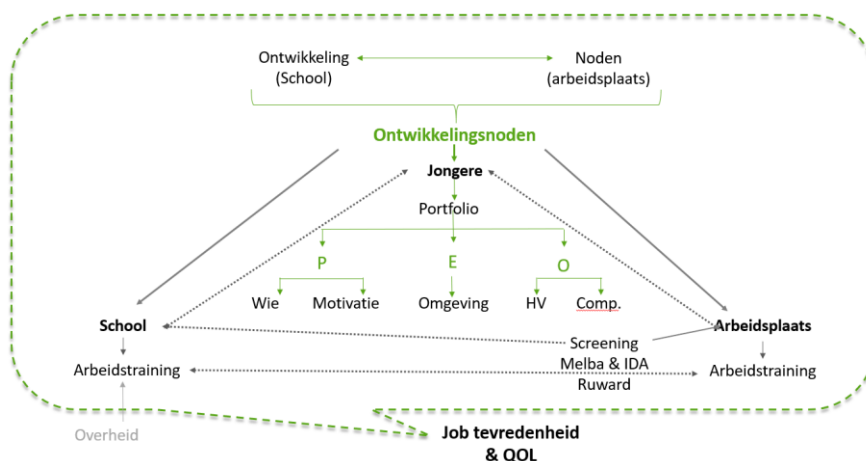
Figuur 5 - Startpunt ComOP

Als dit idee dan verder wordt uitgediept, dan leidt dat tot voorstelling in figuur 5. Zoals eerder aangegeven hebben zowel IBSO Woudlucht als Blankedale vzw bevestigd nood te hebben aan verdere ontwikkeling in arbeidstraining. De ontwikkeling van de jongere staat daarbij centraal en vormt de inspiratiebron voor een arbeidstraining die een vlottere doorstroom naar de arbeidsmarkt moet faciliteren.

Voor de arbeidstraining op school heeft de onderwijsinstelling input vanuit de jongere zijn noden en wensen, de vraag van het werkveld (attitudes, competenties, vaardigheden, ...) alsook uit de gebruikte screening(s) en regelgeving vanuit de overheid. Op basis van die informatie wordt de jongere begeleidt naar een grotere autonomie en weerbaarheid.

Het werkveld heeft voor zijn on-the-job arbeidstraining input vanuit de jongere, de school en de gebruikte screening(s). De input van de jongere is vooral gericht op vorige stages, werkervaring, sterkte, zwakte, hobby's, talenten, interesses en zijn algemeen welbevinden. De inschaling van de leerling betreft beperking en competenties, het leertraject en de doelstelling van de stage vormen de belangrijkste input vanuit de school. Voor wat betreft de screenings, gaat het in de eerste plaats over Ruward handvaardigheidstest, observaties, de Melba en eventueel ook de IDA-screening.

Al die informatie kan vervat worden in een portfolio. Dat instrument omvat informatie omtrent de jongere die de drie betrokken partijen helpt om de arbeidstraining en later de tewerkstelling te verfijnen en faciliteren. Uit onderzoek blijkt dat het portfolio personalia van de student, de motivatie, de omgeving van de leerling en de competenties moet bevatten (European Agency for Development in Special Needs Education 2006); (Meijer, Soriano et al. 2003); (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs en vorming September 2007); (Luc Henau (GTB) en Daniël Samyn (DBO) September 2012).



Figuur 6 - ComOP Concept

De stippellijn tussen school, werkveld en jongere in bovenstaande figuur 6 duidt op een kruisbestuiving tussen school en werkveld ten voordele van de opleiding van de jongere. De school bereidt leerlingen zo goed mogelijk voor op de stages qua attitudes, vaardigheden en competenties en bepaalt in samenspraak met het werkveld waaraan gewerkt wordt tijdens stage. Op zijn beurt geeft het werkveld aan de school door waar en hoever men geraakt is met de afgesproken training, zodat de school daar verder kan opbouwen na de stage als voorbereiding op een volgende stage. De jongere geeft aan de school zijn werk voorkeuren aan zodat de school daar in de mate van het mogelijke rekening mee kan houden. Het werkveld gebruikt screenings (Melba & IDA) om competenties van werknemers te testen en dus moeten die ook vertegenwoordigd zijn in de schoolopleiding en van daaruit ook vertegenwoordigd zijn in het portfolio van de jongere. De screening gebruikt op school (Ruward) betreft vaardigheden die van belang zijn bij het werken in een maatwerkbedrijf. Dit geheel van acties en samenwerking heeft resultaat een grotere jobtevredenheid en Quality Of Life in de eerste plaats voor de jongeren, maar eigenlijk ook voor alle andere betrokkenen.

### Uitwerking

De kansen en noden voor IBSO Woudlucht en Blankedale vzw werden geïdentificeerd op basis van observaties en gesprekken met de verschillende partijen tijdens de eerste stage. Omdat de Ruward handvaardigheidstest en Melba reeds in een vorige bachelorproef uitgebreid onder de loep genomen werden, ligt de focus in deze bachelorproef op het vergelijken van de ontwikkelingsdoelen en arbeidscompetenties. Tussen de twee stages door is dit gebeurd. Voor IBSO Woudlucht waren dat de Ruward handvaardigheidstest en de ontwikkelingsdoelen, voor Blankedale vzw de Melba en de arbeidscompetenties. De ontwikkelingsdoelstellingen en de Melba-competenties werden in elkaar gegoten zodat beide partijen met gemeenschappelijke doelstellingen, genaamd CompetentieOntwikkelingsdoelen, aan de slag kunnen. Zo zit iedereen steeds op dezelfde golflengte. Deze gemeenschappelijke doelstellingen hebben de basis gevormd voor het portfolio (zie bijlage 1 voor het voorblad van het portfolio). Er werd vertrokken vanuit de gemeenschappelijke doelstellingen van IBSO Woudlucht en Blankedale vzw en er is, door middel van observaties en gesprekken, in de tweede stageperiode onderzocht wat er nog meer in een portfolio moet staan. Zowel IBSO Woudlucht als Blankedale vzw hadden heel wat voorstellen. Uiteindelijk bestaat het portfolio

uit 3 grote delen: 'Portfolio ingevuld door school of arbeidsmarkt', Portfolio ingevuld door leerling' en 'Evaluatie' (zie bijlage 2 voor de inhoudsopgave van het portfolio). Het deel dat ingevuld wordt door de school of de arbeidsmarkt bevat alle informatie over het leertraject, beperkingen, als ook een inschaling van de CompetentieOntwikkelingsdoelen van de leerling. Het deel dat ingevuld wordt door de leerling bevat vooral informatie over de leerling zelf als over de stageplaats. Het evaluatie gedeelte bevat alles wat er gezegd wordt tijdens de evaluatie van de leerling na een stageperiode. De bedoeling is dat het portfolio een hulpmiddel is voor zowel de arbeidsmarkt, de school als de leerling zelf. De arbeidsmarkt vindt in het portfolio de doelstellingen, werkpunten, talenten, belangrijke informatie,... over de leerling terug. De school kan door middel van de evaluatie doelstellingen vormen waaraan op school gewerkt moet worden, en de leerling kan dit document later gebruiken als hulpmiddel bij het solliciteren. Het portfolio is een uitgebreid dossier geworden dat momenteel bestaat uit 22 pagina's. Deze 22 pagina's geven een volledig beeld van de leerling op alle gebieden, waardoor zowel de stageplaats als de school zo goed mogelijk met behulp van individuele doelstellingen met de leerling aan de slag kan.

## Discussie

Bij het zoeken naar literatuur was het erg moeilijk om recente literatuur te vinden toegespitst op OV2 leerlingen en de doorstroom van school naar werk. Daardoor ligt de focus van deze discussie eerder op het onderzoek uit het werkveld. Uit praktijkonderzoek kwamen er een aantal kansen naar voor om de samenwerking en informatie-uitwisseling tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw te optimaliseren. Wanneer er leerlingen uit IBSO Woudlucht op stage komen in Blankedale vzw, is er weinig informatie bekend over deze leerlingen. Zo zijn bijvoorbeeld de werkpunten en de sterke punten van de leerling onvoldoende beschreven, net zoals de taak-, begeleidings- en omgevingsadviezen. Er werd geobserveerd dat een intakegesprek met een leerling in samenspraak met een orthopedagoog of ergotherapeut van de school informatiever is dan wanneer de leerling vergezeld wordt door een leerkracht. In een ideale wereld zouden beide partijen dat even goed kunnen, maar doordat doelstellingen en competenties mogelijk meer het werkveld zijn van orthopedagogen en ergotherapeuten, kan het portfolio mogelijk een hulpmiddel zijn voor de leerkrachten. Anderzijds is er ook binnen Blankedale vzw een kans tot optimalisatie van informatie doorstroom. Uit gesprekken

blijkt dat monitors in Blankedale vzw ook te weinig geïnformeerd worden over de werkpunten van de stagiairs en werknemers.

Leerlingen geven aan stress te ervaren omwille van het werktempo. Het werktempo op stage wordt gepercipieerd als een stuk hoger dan op school. Mede door deze feedback werd een kans geïdentificeerd bij het werken aan de transportband. Het is een unicum dat leerlingen de kans krijgen om te leren werken met een transportband op school. Bij het vergelijken van de transportband op school met de transportband in Blankedale, werd opgemerkt dat beide transportbanden draaien op een verschillende snelheid. Om de leerlingen gericht voor te bereiden op stage, is het nodig dat de snelheid van de transportband gradueel opgevoerd wordt naar de snelheid waarmee een transportband draait in Blankedale. Dat idee kan ook doorgetrokken worden naar andere taken. Om school en stage korter op elkaar te laten aansluiten, is het te overwegen om taken uit Blankedale te koppelen aan lessen in Woudlucht. Het koppelen van taken kan ook voor andere disciplines toegepast worden, bijvoorbeeld poetsen, houtbewerking,... Daarnaast versterkt het afstemmen van taken binnen Blankedale het zelfvertrouwen van leerlingen. Het is aan te raden om dezelfde taken die in verschillende afdelingen worden uitgevoerd, op elkaar af te stemmen. Leerkrachten zouden ook on-the-job training kunnen geven op de werkvloer. Op die manier worden taken efficiënter en onmiddellijk in de juiste context geleerd en tegelijkertijd houdt de leerkracht een vinger aan de pols.

Voor het portfolio moet er zeker en vast rekening gehouden worden met de nieuwe privacywetgeving. Het is een feit dat niet alle informatie zomaar doorgegeven mag worden, hiervoor is toestemming van de ouders en/of van het kind nodig. Maar wat als de ouders niet akkoord gaan? Als er geen informatie doorgegeven mag worden aan de stageplaats, kan er ook niet concreet gewerkt worden rond doelstellingen. De stageperiode van de leerlingen is te kort om doelstellingen te formuleren en hier rond te werken. De doelstellingen moeten gekend zijn voor de leerling aan de stage begint, maar hiervoor moet er zoals eerder vermeld toestemming zijn van de ouders en/of het kind.

Momenteel is het portfolio ontworpen op basis van de informatieoverdracht tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw. Blankedale vzw is echter niet de enige stageplaats waar leerlingen uit IBSO Woudlucht terecht komen. Als IBSO Woudlucht met het portfolio gaat werken, moet het bruikbaar zijn voor iedere stageplaats. Verder wordt in vraag gesteld wat er na de stageperiode gebeurt met het portfolio. Wanneer de leerling de laatste stageperiode

afgerond heeft, kan dit portfolio gebruikt worden als hulpmiddel bij het solliciteren. Maar wanneer de leerlingen aan een nieuwe stageperiode begint, wordt het portfolio te lang als dit iedere keer opnieuw aangevuld moet worden. Wanneer dit portfolio gedigitaliseerd zal worden, vormt dit geen probleem meer en kan het telkens aangevuld worden. Momenteel (tot de digitalisatie klaar is) kan het evaluatie gedeelte van de laatste stage gebruikt worden als beginsituatie voor de nieuwe stage. Zo wordt het portfolio niet telkens dikker en dikker. Het is belangrijk dat het portfolio gedurende heel het schooljaar systematisch ingevuld wordt. Dit schetst een vollediger beeld over de leerling en geeft minder werkdruk voor de leerkracht wanneer het portfolio aan de stage gegeven moet worden.

Aan de werkdruk voor de leerkrachten moet ook aandacht besteed worden, want bij het voorstellen van het portfolio werd opgemerkt dat vernieuwing gepercipieerd wordt als meer werk. Hierdoor is het moeilijk voor sommige leerkrachten om zich open te stellen voor een nieuwe manier van werken.

Een vraag die zich opdringt is hoe de stagegeschiktheid bepaald wordt. Momenteel is er geen stagegeschiktheidstest om na te gaan of een leerling wel of niet klaar is voor stage. Zonder objectief instrument is het moeilijk om te bepalen wanneer iemand klaar is voor stage. Anderzijds heeft de leerling geen doelstelling om zich op te richten bij het trainen voor stage. Hierdoor kan verwarring ontstaan. Daarnaast is er ook onduidelijkheid over bij welke situaties een stage stopgezet moet worden, en bij welke situaties de stage nog verder mag lopen. Aangezien hier geen duidelijke objectieve beschrijving over is, wordt het moeilijk voor de stagiair om te weten wat wel en wat niet door de beugel kan.

Tenslotte werd geobserveerd dat stagiairs in Blankedale vzw soms gedurende langere periodes dezelfde taak uitvoeren. Daardoor worden de leeransen kleiner. Wanneer dit besproken werd met de stagiaire verantwoordelijke van Blankedale vzw werden de stagiairs verplaatst en werd er een andere taak uitgevoerd. Deze variatie in taken zou vaker aanwezig moeten zijn in Blankedale vzw, ook zonder sturing van PXL studenten uit. Hierbij kunnen de taken eventueel gradueel opgebouwd worden, zodat de stagiair steeds opnieuw wordt uitgedaagd.

Onze stageperiode was te kort om het concept te bedenken, het portfolio te ontwerpen en ook uit te testen. Het portfolio is af, maar is nog niet uitgetest. Een vervolgonderzoek zal hiervoor gebruikt moeten worden.

## Conclusie

Voor de bachelorproef werd er vertrokken vanuit de onderzoeksvraag “Hoe kan de transitie van school naar werk versterkt worden voor leerlingen van het buitengewoon secundair onderwijs - opleidingsvorm 2?” Zowel vanuit IBSO Woudlucht als vanuit Blankedale vzw kwam er de vraag om een instrument te ontwikkelen waarin beide partijen informatie kunnen uitwisselen over de leerling. Dit zou helpen om de informatiedoorstroom tussen IBSO Woudlucht en Blankedale vzw te optimaliseren. Het moet een hulpmiddel zijn om de transitie van school naar arbeid te versterken. Vanuit die vraag en dat idee is ComOP gegroeid. Het ComOP is een concept dat bestaat uit een portfolio en uit CompetentieOntwikkelingsdoelen. Het portfolio is een instrument dat bruikbaar is voor zowel de school, de stageplaats als de leerling. De school en de stageplaats kunnen hierin zoals gevraagd concrete en duidelijke informatie uitwisselen over de leerling. De leerling kan dit gebruiken voor ondersteuning tijdens een sollicitatie, aangezien dit een duidelijk overzicht geeft over de vaardigheden en de werkpunten. Om de afstand tussen opleiding en werkveld te verkorten voor een betere transitie van school naar werk, is er een betere afstemming nodig tussen beide partijen, in ons geval Blankedale vzw en IBSO Woudlucht. IBSO Woudlucht werkt met ontwikkelingsdoelen, Blankedale vzw werkt met Melba-competenties. Het was de opdracht van beide partijen om elk hun eigen tools te behouden doordat deze ingebakken zitten in hun werking. Daarom zijn de ontwikkelingsdoelen en de Melba-competenties samengevoegd in Ontwikkelings-Competenties van ComOP. Er kan geconcludeerd worden dat deze samenvoeging een grote stap geweest is om IBSO Woudlucht en Blankedale vzw op mekaar af te stemmen. Aan de slag gaan met gezamenlijke doelstellingen is vereist om leerlingen op een correcte manier te begeleiden. Alleen zo kunnen de leerlingen gericht getraind worden naar een vlottere doorstroom naar de arbeidsmarkt. Het feit dat IBSO Woudlucht werkt met de Ruwardtest is ook voor Blankedale vzw een positief gegeven. Bij het afnemen van de Ruwardtest worden de vaardigheden van de leerling gescoord. Op basis hiervan wordt er getraind op de werkpunten tijdens de handvaardigheidstraining. Door deze training presteert de leerling beter op de werkvloer, en is er meer kans op tewerkstelling. Voor beide partijen is het een ontwikkelingskans om aan de slag te gaan met het portfolio. Doordat de ontwikkelingsdoelen en de Melba-competenties samengevoegd zijn, krijgen beide partijen een ruimere kijk bij het evalueren van leerlingen of stagiairs.

## Bibliografie

Belga (2016). "België moet tandje bijsteken voor integratie mensen met een handicap." from <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2557929>.

Bernardini, E. (2002). De overgang van school naar werk: de belangrijkste thema's, problemen en mogelijkheden voor studenten met beperkingen in 16 Europese landen; samenvattend rapport; Oktober 2002, European Agency for Development in Special Needs Education.

Blankedale vzw (2016). "Missie." from <http://www.blankedale.com/missie/>.

Chris Swerts (2013). "Quality of Life binnen de bijzondere jeugdzorg: Een onderzoek naar de Quality of Life van jongeren toevertrouwd aan een CANO-organisatie." from [https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/062/877/RUG01-002062877\\_2013\\_0001\\_AC.pdf](https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/062/877/RUG01-002062877_2013_0001_AC.pdf).

Departement Onderwijs en vorming (2017, 20 maart 2017,). "Meta-evaluatie M-decreet: synthese van evaluatieve publicaties verschenen sinds de inwerkingtreding van het M-decreet in 2015." from <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Synthese%20tussentijdse%20evaluatie%20M-decreet.pdf>.

Departement Werk en Sociale Economie (2012). "Nieuw loopbaanakkoord zet de stap naar maatwerk." from <https://www.werk.be/nieuws/nieuw-loopbaanakkoord-zet-de-stap-naar-maatwerk>.

Departement Werk en Sociale Economie (2012). "Vlaanderen en Europa 2020: Vlaams Hervormingsprogramma: Stand van zaken 2012." from <https://www.werk.be/over-werk-sociale-economie/beleid/europees/vlaams-hervormings-programma-2020>.

Departement Werk en Sociale Economie (2017). "Collectief maatwerk (vanaf 2019)." from <https://www.socialeconomie.be/collectief-maatwerk-vanaf-2019>.

Departement Werk en Sociale Economie (December 2014). "Nieuwe regelgeving voor beschutte werkplaatsen, sociale werkplaatsen en de invoegmaatregel." from <https://www.werk.be/nieuws/nieuwe-regelgeving-voor-beschutte-werkplaatsen-sociale-werkplaatsen-en-de-invoegmaatregel>.

Erik Samoy (2016). "Handicap en Arbied: Deel I - Definities en statistieken over de arbeidsdeelname van mensen met een handicap - UPDATE oktober 2016." from [https://www.werk.be/sites/default/files/rapporten/handicaparbeid\\_defenstat\\_update\\_okt2016.pdf](https://www.werk.be/sites/default/files/rapporten/handicaparbeid_defenstat_update_okt2016.pdf).

European Agency for Development in Special Needs Education (2006). "Individuele Transitieplannen: Begeleiding bij de overstap van school naar werk." from <http://docplayer.nl/68361794-Individuele-transitieplannen-begeleiding-bij-de-overstap-van-school-naar-werk.html>.



European Agency for Development in Special Needs Education (2012). "Special Needs Education: Country Data 2012." from [https://www.european-agency.org/sites/default/files/sne-country-data-2012\\_SNE-Country-Data2012.pdf](https://www.european-agency.org/sites/default/files/sne-country-data-2012_SNE-Country-Data2012.pdf).

European Agency for Development in Special Needs Education (2012). "VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING: Policy and Practice in the field of Special Needs Education - Literature Review." from [https://www.european-agency.org/sites/default/files/vocational-education-and-training-policy-and-practice-in-the-field-of-special-needs-education-literature-review\\_VET-LiteratureReview.pdf](https://www.european-agency.org/sites/default/files/vocational-education-and-training-policy-and-practice-in-the-field-of-special-needs-education-literature-review_VET-LiteratureReview.pdf).

Europese Commissie (2017). "Europa 2020-strategie." from [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy\\_nl](https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_nl).

Glenn Segers en Kevin Beerten (2017). "Arbeidsvaardigheden in kaart brengen in het buitengewoon onderwijs OV2 aan de hand van de Ruward-test." from <http://doks.pxl.be/doks/do/record/Get;jsessionid=0F03A9445A66142484139B448C2117FC?dispatch=view&recordId=SEtd8ab2a8215c86dfb7015c86e3097c00d0&viewType=details>.

Go-ouders.be (December 2016). "Een jaar M-decreet. Wat denken we daarover?: Een bevraging van GO! ouders bij de ouders van het GO! onderwijs." from <http://www.go-ouders.be/sites/default/files/atoms/files/Rapport%20bevraging%20%C3%A9%C3%A9n%20jaar%20M-decreet.pdf>.

Groepmaatwerk (2018). "Wat is een maatwerkbedrijf?". from <http://www.groepmaatwerk.be/maatwerkbedrijven/over-maatwerkbedrijven>.

Luc Henau (GTB) en Daniël Samyn (DBO) (September 2012). "Transpop: werkschrift 4." from [https://www.gtb.be/docs/default-source/default-document-library/gtb\\_werkschrift4\\_web.pdf?sfvrsn=2](https://www.gtb.be/docs/default-source/default-document-library/gtb_werkschrift4_web.pdf?sfvrsn=2).

Marieke Desimpel (2012). "Kwaliteit van leven: Onderzoek bij jongvolwassenen met een autismespectrumstoornis na het buitengewoon onderwijs of het regulier onderwijs met GON-begeleiding." from [https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/893/751/RUG01-001893751\\_2012\\_0001\\_AC.pdf](https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/893/751/RUG01-001893751_2012_0001_AC.pdf).

Meijer, C., et al. (2003). "European Agency for Development in Special Needs Education." Denmark: Middelfart.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs en vorming (September 2007). "Van handelingsplanning tot handelingsplan in het buitengewoon onderwijs." from [http://eindtermen.vlaanderen.be/buitengewoon-onderwijs/handelingsplan/webinfo\\_handplan\\_2007\\_09.pdf](http://eindtermen.vlaanderen.be/buitengewoon-onderwijs/handelingsplan/webinfo_handplan_2007_09.pdf).

Patrick Vandelanotte (oktober 2017). "Opinie: Echt werk voor mensen met Downsyndroom is fictie." from <https://www.gripvzw.be/nl/artikel/98/opinie-echt-werk-voor-mensen-met-downsyndroom-is-fictie>.

Phelps, L. A. and C. Hanley-Maxwell (1997). "School-to-Work Transitions for Youth With Disabilities: A Review of Outcomes and Practices." Review of Educational Research **67**(2): 197-226.

Rainbird, H. (1993). Vocational education and training. The Social Dimension, Springer: 184-202.

Unia - Interfederaal Gelijkekansencentrum (2017). "Het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van Personen met een Handicap." from <https://www.unia.be/nl/discriminatiegronden/handicap/het-verdrag-van-de-verenigde-naties-inzake-de-rechten-van-personen-met-een-handicap>.

VDAB - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (2016). "ARBEIDSMARKTINFORMATIE: Vlaanderen binnen Europa." from [https://europa.vdab.be/?\\_ga=2.196099183.293665389.1517559897-144769431.1453904294](https://europa.vdab.be/?_ga=2.196099183.293665389.1517559897-144769431.1453904294).

VDAB - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (2017). "Stemmig de toekomst in: werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen." from <https://www.vdab.be/sites/web/files/doc/schoolverlaters/schoolverlatersrapport2017.pdf>.

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2017). "Duaal leren." from <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/nl/duaal-leren>.

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2017). "Grote lijnen van het M-decreet." from <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/grote-lijnen-van-het-m-decreet>.

Vlaanderen.be (2017). "Buitengewoon secundair onderwijs (BuSO)." from <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/buitengewoon-sekundair-onderwijs-buso>.

Vlaanderen.be (Oktober 2010). "Scenario voor een regionale samenwerking: netwerk opbouwen voor de overgang van het netwerk BuSO OV2 onderwijs naar de arbeidsmarkt." from <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/scenario-voor-een-regionale-samenwerking>.

VLVO – Vereniging Leidinggevenden Vlaams Onderwijs (April 2016). "Resultaten bevraging M-decreet: Bevraging door VLVO aan de leidinggevenden van basis-, secundair- en deeltijds kunstonderwijs." from [http://www.vlvo.be/website/vlvo/assets/files/varia/Resultaten\\_bevraging\\_M-decreet.pdf](http://www.vlvo.be/website/vlvo/assets/files/varia/Resultaten_bevraging_M-decreet.pdf).

volgjehart.nl (2018). "Blog: hbo-v, voltijd of duaal?". from <http://www.volgjehart.nl/ervaringen/hbo-v-voltijd-duaal/>.

Welder (2008). "Gewoon een kans. Ervaringen van jonggehandicapten op de arbeidsmarkt."  
from

<https://www.kennisplatformwerkeninkomen.nl/documenten/rapporten/2008/11/01/gewoon-eeen-kans.-ervaringen-van-jonggehandicapten-op-de-arbeidsmarkt>.

Bijlagen

Bijlage 1: Voorblad portfolio

Naam:

Leeftijd:



## Bijlage 2: Inhoudsopgave portfolio

### Inhoudsopgave

<b>Portfolio ingevuld door school of arbeidsmarkt.....</b>	<b>2</b>
Wie is de leerling?.....	2
Contactgegevens personen uit directe omgeving.....	2
Leertraject.....	2
Samenvatting leertraject en opleidingen voorbije jaren.....	2
Planning voor het laatste onderdeel van het leertraject.....	2
Inschaling leerling.....	2
Beperkingen.....	2
Inschaling CompetentieOntwikkelingsdoelen voor aanvang van stage.....	2
Doelstellingen voor tijdens de stage.....	7
Adviezen voor de leerling.....	7
Belangrijke extra informatie dat geweten moet zijn over de leerling.....	8
<b>Portfolio ingevuld door leerling.....</b>	<b>9</b>
Wie ben ik.....	9
Zelfbeschrijving.....	9
Hobby's, interesses en dromen.....	9
Talenten.....	9
Jobinteresses en dromen in verband met arbeid.....	9
Welbevinden.....	10
Vragenlijst.....	10
Mijn stageplaats.....	11
Waar is mijn stageplaats?.....	11
Wie is mijn stagementor?.....	11
Hoe ziet mijn stageplaats eruit? .....	11
Wat moet ik doen de eerste stagedag? .....	11
Wat moet ik doen vanaf de tweede stagedag?.....	11
Wat wordt er van mij verwacht - praktische afspraken.....	12
Busplanning.....	13
Tips voor een geslaagde stage.....	14
Wat als.....	15
<b>Evaluatie na stage.....</b>	<b>16</b>
Aanwezigheden stage.....	16
Evaluatie doelstellingen.....	16
Evaluatie CompetentieOntwikkelingsdoelen.....	16
Algemene evaluatie.....	21
Evaluatie toekomstperspectief.....	21